

DINIY RIVOYATLAR VA ULARNING MA'NAVY AHAMIYATI.

To'xtayev Og'abek Otabek o'g'li

Muhhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15379628>

Annotatsiya. Ushbu maqolada diniy rivoyatlar va ularning inson ma'naviyatini shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Rivoyatlarning tarixiy, axloqiy va tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, diniy rivoyatlar orqali jamiyatga ijobiy g'oyalarni singdirish va odob-axloq me'yorlarini shakllantirishdagi o'rni ham ko'rib chiqilgan. Ushbu maqolada ana shunday rivoyatlarning inson ma'naviy kamolotidagi o'rni, yosh avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Bugungi kunda yosh avlodni sog'lom e'tiqod, ezgu fazilatlar ruhida tarbiyalash, ularning qalbida sabr-toqat, halollik, mehr-oqibat kabi qadriyatlarni singdirish zaruriyati tobora ortib bormoqda. Bu borada diniy rivoyatlar ishonchli, samarali va hayotiy vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Shu sababli mazkur maqolada diniy rivoyatlarning turlari, ularning ma'naviy va tarbiyaviy ahamiyati, jamiyatdagi roli tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: qadriyatlar, diniy ta'limotlar, diniy rivoyatlar, ezgu amallar, sabr-toqat, axloq, odob.

Har bir xalqning tarixiy va ma'naviy boyligi, asosan, og'zaki va yozma manbalarda, xususan, diniy rivoyatlarda namoyon bo'ladi. Rivoyatlar nafaqat dini bilimlarni yetkazish, balki inson qalbida ezgulik, sabr-toqat, halollik kabi fazilatlarini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Islom dini tarixida rivoyatlar — hadislar, sahobalar hayoti, avliyolarning qissalari kabi ko'plab shakllarda bizgacha yetib kelgan. Ushbu maqolada ana shunday rivoyatlarning inson ma'naviy kamolotidagi o'rni, yosh avlodni tarbiyalashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Islomda yaxshi xulqning o'rni juda muhimdir. Rasululloh (s.a.v.) o'z hayotida yaxshi xulqni namuna qilib ko'rsatganlar va buni musulmonlar uchun asosiy fazilat deb belgilaganlar.

Bir hadisda Rasululloh (s.a.v.) shunday deganlar: "Men yaxshilik va xulqni mukammallashtirish uchun yuborildim". (Sahih al-Buxoriy, Hadis 5683)

Bu hadisda Rasululloh (s.a.v.) o'zining asosiy vazifalaridan birini odamlarni yaxshi xulq bilan tarbiyalash va ularni ijobiy fazilatlar, ya'ni sabr, samimiyat, adolat va rahm-shafqat kabi xususiyatlar bilan to'ldirish deb belgilaganlar. Islomda yaxshi xulq faqatgina so'zlar bilan emas, balki amallar orqali ham ko'rsatilishi kerak. Shu sababli, musulmonlar o'z hayotlarida bu xulqni namoyon qilishga intilishlari lozim.

Rasululloh (s.a.v.) ning hadislarida yaxshi xulqni o'rganish va unga amal qilishning ahamiyati keng yoritilgan. Yaxshi xulq, nafaqat odamlar bilan bo'ladigan munosabatda, balki Alloh bilan bo'ladigan munosabatda ham muhimdir. Islomda xulqni yaxshilashda sabr-toqat, haqiqatni aytish, va'daga sodiq qolish, boshqalarga yordam berish, insof bilan muomala qilish va boshqalar bilan mehr-muhabbatda bo'lish kabi fazilatlar muhim o'rin tutadi. Rasululloh (s.a.v.) bir hadisda shunday deganlar: "Parvardigorim meni husni tarbiya bilan tarbiyala" [1.58-hadis.23-b]

Bu hadisda Allohning rahmati va mukofoti yaxshi xulqni o'rganish va unga amal qilish orqali o'rnatilishi aytilgan. Bunda musulmonlarga o'z xulqini yaxshilash, yomonlikka javob bermaslik, boshqalarga nisbatan rahm-shafqatli bo'lish tavsiya etiladi. **Ezgulik va sabr-toqat:** Nuh (a.s.), Ayyub (a.s.) kabi payg'ambarlarning boshidan kechirgan sabrli hayoti saboq bo'la oladi.

Halollik va adolat: Payg'ambar (s.a.v.)ning halollikka bo'lgan e'tibori, sahobalarning to'g'riligi yosh avlodga ibrat. **Tavba va kechirimlilik:** Diniy rivoyatlar orqali Allohning kechirimli Zot ekanligi, bandaning esa doimo tavbaga ochiq bo'lishi uqtiriladi. **Ma'naviy o'sish:** Rivoyatlar odamning ichki dunyosini boyitadi, qalbida mehr-oqibat, diyonat tuyg'ularini uyg'otadi. Diniy rivoyatlar oila, maktab, jamoat ta'lim-tarbiyasida muhim o'rin tutadi.

Masalan: Ota-onaga itoat haqida Luqmon Hakimning o'gitlari. Yaxshi do'st tanlash bo'yicha sahobalarning do'stlik haqidagi maslahatlari. Yolg'onning zararli oqibatlari haqidagi rivoyatlar orqali yosh avlodga rostgo'ylik targ'ib etiladi.

Islomda yaxshi xulq, nafaqat dunyo hayotida baxtli bo'lish, balki oxiratda ham mukofotlanishning asosiy yo'li sifatida ta'riflanadi. Rasululloh (s.a.v.) ning hadislarida yaxshi xulqning oxiratdagi ahamiyati haqida ko'p so'z yuritilgan. Bir hadisda shunday deyiladi: "Muminlarning afzali xulqi-atvori yaxshirog'idir". [1.153-hadis.54-b] Bu hadisda Rasululloh (s.a.v.) jannatga kirishda eng muhim mezonlardan biri sifatida yaxshi xulqni ko'rsatganlar.

Demak, yaxshi xulq Islomda nafaqat dunyodagi yaxshi hayot uchun, balki oxiratdagi mukofotlar uchun ham zaruriydi. Bugungi kunda axborot oqimi kuchli bo'lgan zamonda diniy rivoyatlar yoshlarga ijobiy fikr va axloqiy asos beradi. Media, darsliklar, teatr va adabiyotda bu rivoyatlar zamonaviy talqinda berilib, yoshlarni ogoh va tarbiyali bo'lishga undaydi.

Islomda yaxshi xulqning jamiyatdagi o'rni ham juda katta. Yaxshi xulq, insonlar o'rtasida mehr-muhabbat, do'stlik, va o'zaro yordamni kuchaytiradi. Hadislarda musulmonlar o'rtasidagi o'zaro yordam va bir-birini sevishtirish, yaxshi munosabatlar qurish ta'kidlangan. Rasululloh (s.a.v.) bir hadisda shunday deganlar: "Ummatimga qiyomatga qadar duch kelganlaringizda mendan salom ayting". [2.Ibn Masuddan(r.a).5-b]

Bu hadisda salom berish orqali bir-birini hurmat qilish, mehr-muhabbat va tinchlikni tarqatish haqida so'z yuritilgan. Yaxshi xulqning jamiyatda o'rni shundaki, u odamlarni birlashtiradi, jamiyatni barqaror va tinch qiladi. Yaxshi xulq va ijobiy munosabatlar musulmonlarning bir-biriga bo'lgan hurmatini oshiradi, ularning o'rtasida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Rasululloh (s.a.v.) ning o'z hayoti yaxshi xulqni ko'rsatishning eng yuksak namunasi hisoblanadi. Ularning sabr-toqat, mehr-muhabbat, adolat, rahm-shafqat, va o'zaro hurmatdagi yuqori fazilatlar barcha musulmonlarga o'rnak bo'lgan. Rasululloh (s.a.v.) ning hayoti bizga har qanday sharoitda ham yaxshi xulqni saqlab qolish va boshqalarga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lishni o'rgatadi. Ular o'ziga qarshi bo'lganlarga ham yaxshi muomala qilishni, ularga sabr bilan yondashishni tavsiya qilganlar.

Yaxshi Xulqning Turlari: Hadislarda yaxshi xulqning bir nechta asosiy turlari ko'rsatilgan. Bular quyidagilardir:

Islomda sabr juda katta fazilat hisoblanadi. Sabr nafaqat o'ziga qarshi bo'lgan sinovlarga, balki boshqalarga nisbatan yomonlikni ham engish va toqatli bo'lishni anglatadi. Rasululloh (s.a.v.) sabrni imonning bir qismi deb ta'riflaganlar. "Iymonning afzali-sabr va bag'rikenglikdir." [1.145-hadis.51-b] **Hadislar** – Payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning so'zlari va amallari. **Qissai anbiyo** – Payg'ambarlar hayotidan hikoyalar. **Avliyo va solih insonlar qissalari** – Allohga yaqin kishilarning saboqli hayot yo'li. **Islomiy hikmatlar va ibratli voqealar** – axloqiy tarbiya beruvchi hikoyalar. Yaxshi xulqning yana bir jihati bu mehr-shafqatdir. Rasululloh (s.a.v.) insonlar o'rtasida mehr-muhabbat va rahm-shafqatni targ'ib qilganlar. Ular o'zlarining hayotlarida bu fazilatlarni o'zlariga amalda qo'laniladi.

"Sizlar eng yaxshi xalqsizlar, insonlarga yaxshilikni o'rgatib, yomonlikni yo'q qilganlar."
(Sahih Muslim)

Hadislarda yaxshi xulqning oxiratdagi ahamiyati ham juda katta. Rasululloh (s.a.v.) yaxshi xulqni jannatga kirish uchun eng muhim sabablardan biri sifatida ta'riflaganlar. Bir hadisda shunday deyiladi: "Kim yaxshi xulqni saqlasa, jannatda Allohning huzuriga kiradi."
(Sahih Muslim)

Yaxshi xulq, insonning jannatga kirishi uchun muhim shartlardan biri hisoblanadi, chunki bu, insonning Allohga bo'lgan sadoqatini va oxiratda mukofotga loyiq ekanligini ko'rsatadi.

Islomda yaxshi xulq nafaqat individual jihatdan, balki jamiyatdagi tinchlik va hamjihatlikni saqlash uchun ham muhimdir. Jamiyatda yaxshi xulq, odamlar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilashga, ziddiyatlar va nizolarni bartaraf etishga yordam beradi. Rasululloh (s.a.v.) odamlarni bir-birini sevishtga, bir-biriga yordam berishga va tinchlikka chaqirganlar. "Allohga iymon keltirishdan keyingi amallarning afzali-bu odamlar bilan do'stlashishdir."
[1.144-hadis.51-b]

Bu hadis musulmonlarni bir-birini sevishtga, yordam berishga va ijtimoiy adolatni ta'minlashga undaydi. Jamiyatda yaxshi xulqning ustuvorligi jamiyatning sog'lom rivojlanishiga olib keladi.

Yaxshi xulq insonning ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Rasululloh (s.a.v.) ning o'z xulqi, unga taqlid qilgan kishilarga tinchlik, mehr-muhabbat va huzur bag'ishlagan. Yaxshi xulq insonni ruhiy poklikka, to'g'rilikka va haqiqiy baxtga olib keladi. Shuningdek, yaxshi xulq insonning o'ziga nisbatan hurmatni oshiradi, boshqa odamlar bilan yaxshi munosabatda bo'lishni va umuman jamiyatda ijobiy rol o'ynashni ta'minlaydi.

Hadislarda yaxshi xulqning o'рни juda katta va uning musulmon hayotidagi ahamiyati juda yuqori. Yaxshi xulq imonning kuchli belgisidir va Islomda insonni mukammal qilib tarbiyalashda asosiy o'rin tutadi. Rasululloh (s.a.v.) ning o'zining xulqi biz uchun eng yaxshi namuna bo'lib, har bir musulmon o'z xulqini yaxshilashga intilishi kerak. Yaxshi xulq nafaqat dunyo hayotida, balki oxiratda ham mukofotga olib keladi. Shu sababli, musulmonlar yaxshi xulqni o'rganish, unga amal qilish va jamiyatda ijobiy o'rnatish bo'lishlari zarurdir. Hadislarda yaxshi xulqning o'рни juda katta bo'lib, u nafaqat individual ruhiyatni, balki butun jamiyatni yaxshilashga xizmat qiladi. Rasululloh (s.a.v.) ning o'zi o'z xulqi bilan bizga to'g'ri yo'lni ko'rsatganlar va buni amalda qo'llashni ta'kidlaganlar. Yaxshi xulq, oxiratda jannatga kirish va dunyo hayotida baxtli bo'lishning kalitidir. Musulmonlar uchun yaxshi xulqni o'rganish va unga amal qilish zarur, chunki bu nafaqat ularning shaxsiy ruhiyatiga, balki butun jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Diniy rivoyatlar qadimdan insoniyatni ezgulikka chorlab kelgan. Ular nafaqat dini ma'lumot, balki axloqiy, tarbiyaviy, ma'naviy saboqlarga boy bo'lib, jamiyat hayotida muhim o'rin tutadi. Shu bois, bu rivoyatlarni o'rganish va targ'ib etish, ayniqsa, yosh avlodni tarbiyalashda dolzarb masala sanaladi.

REFERENCES

1. **Ming bir hadis** /*Shayx Abdulaziz Mansur*. -Toshkent: G'ofur Gulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, (2018.-320b.)
2. **"Toshkent islom universiteti"** nashriyot-matbaa birlashmasi (2007).
3. **Al-Buxoriy. Imam.** (2000). *Sahih al-Buxoriy*. (Tahrir: Muhammad Fuwad Abdul-Baqi). Dar al-Kutub al-Ilmiyah.

4. **Muslim. Imam.** (1999). *Sahih Muslim*. (Tahrir: Muhammad Fuwad Abdul-Baqi). Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
5. **Qur'oni Karim.** (2002). *Qur'oni Karim*. (Tarjima: Muhammad Sodik Muhammad Yusuf). Toshkent: "Iste'dod" nashriyoti.
6. **Ali, Muhammad.** (2015). *Islomda axloq va xulq*. Toshkent: Adabiyot nashriyoti.
7. **Rasulov. M.** (2010). *Islomda yaxshi xulqning ahamiyati*. Toshkent: Yangi Asr.
8. **Sultonov. D.** (2013). *Hadislarda axloq va ijtimoiy ahamiyat*. Samarqand: Sharq nashriyoti.
9. **Karimov. I.** (1999). *Islom va uning asoslari*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
10. **Shodiyev. T.** (2020). *Islomda inson huquqlari va axloq*. Tashkent: O'zbekiston Respublikasining "Ma'naviyat" nashriyoti.
11. **Al-Tabari. Muhammad ibn Jarir.** (1997). *Tafsir al-Tabari*. (Tahrir: S. Abdul-Rahman). Cairo: Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
12. **Imam Ahmad ibn Hanbal.** (2005). *Musnad Ahmad ibn Hanbal*. (Tahrir: Aliyev, B. (2018). "Odob va axloq: ijtimoiy ahamiyati". O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti
13. Shadi al-Din). Beirut: Dar al-Fikr.
14. Al-Buxoriy, "Al-Jome' as-Sahih".
15. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, *Hadis va hayot turkum kitoblari*.
16. Karimov I.A., *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. T.: Ma'naviyat, 2008.
17. A. Komilov, *Tasavvuf va ma'naviyat*.